

**Валентина Станіславівна
Бажанюк,**

науково-педагогічний працівник
Національної академії
внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

**Олена Антонівна
Баня,**

науково-педагогічний працівник
Національної академії
внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

УДК 37-026.15

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ

Установлено, що креативне мислення розглядається, як складний інтегральний процес, який проявляється в сукупності мотиваційних, емоціональних, когнітивно-креативних, операційних компонентів, що забезпечують особистості подолання стереотипів мислення, появу гнучкості, оригінальності в процесі рішення неординарних правових колізій. Теоретично обґрунтовано і експериментально підтверджено цільовість впровадження програми, з метою формування креативного мислення майбутніх юристів.

Ключевые слова: креативність, креативне мислення, модель формування креативного мислення.

It is set that creative thought is examined as a difficult integral process which shows up in the aggregate of motivational, emotional, cognitively-creative, operating components, which provide the capacity of personality for overcoming of stereotypes of thought, display of flexibility and originality, in the process of decision of eccentric legal collisions. In theory expediency of introduction of the program is grounded and experimentally confirmed with the purpose of forming of creative thought of future lawyers.

Key words: creativity, creative thought, model of forming of creative thought.

Креативне мислення посідає вагоме місце в галузі педагогічної психології та педагогіки вищої освіти (М. Алексєєва, Б. Ананьєв, В. Андрєєв, В. Давидов, І. Ільєсов, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Сластьонін), де впроваджуються відповідні психотренінгові програми розвитку креативного мислення особистості (В. Бажанюк, Едвард де Боно, Р. Ділтс, А. Доровської, В. Клименко, Дж. Лукас, В. Моляко, Дж. Ніренберг, Р. Семенова, М. Смульсон та ін.)

Констатується, що креативне мислення складає важливу умову досягнення особистістю високого рівня професіоналізму. Тому, логічним є звернення психологів до когнітивної сфери особистості (Г. Балл, П. Бандурка, М. Костицький, С. Максименко, В. Моляко, В. Москалець, Н. Пов'якель, М. Савчин, М. Смульсон, Ю. Швалб та ін.).

При особистісно орієнтованому та стратегіальному підході в процесі формування креативного мислення у майбутніх юристів основним моментом є створення мотиваційного та освітнього розвивального середовища, покликаного заохочувати студентів до індивідуального самовираження, стимуляції розвитку на основі індивідуальних інтересів і потреб, сприяти становленню важливих особистісних якостей.

Формування креативного мислення майбутніх фахівців юридичного профілю здійснюється за такими етапами:

1 етап – розробляється та запроваджується методологічний підхід до формування креативного мислення у майбутніх юристів.

2 етап – створюється мотиваційно-розвивальне середовище для формування креативного мислення.

3 етап – створюється інформаційно збагачене освітнє середовище в процесі навчання студентів юридичного профілю.

4 етап – запроваджується тренінг креативного мислення для майбутніх юристів.

5 етап – розробляються креативні методи навчання вміння здійснювати пошук розв'язання проблемних ситуацій у правознавстві.

6 етап – проводиться навчання науково-педагогічних працівників правових дисциплін зі збагачення освітніх дисциплін креативними формами навчання.

На кожному етапі реалізуються такі ланки творчого процесу: потреба в новій ідеї, виділення проблеми, відхід від внутрішнього обмеження рамок можливих розв'язань; пошук, пізнання і вибір потрібної комбінації серед безлічі можливих, багатократні зусилля з наближення розв'язання, що приходить раптово; кристалізація розв'язань, використаних за відомими психологічними технологіями для формування креативного мислення у майбутніх юристів.

Процес формування креативного мислення майбутніх юристів проходив такі етапи:

1. Досконале засвоєння навчальної діяльності
2. Формування мотивації прагнення досягти успіху в майбутній професійній діяльності.
3. Формування потреби в креативності та використання креативного мислення в процесі розв'язання правових проблем.

Оскільки формування креативного мислення майбутніх юристів складний та багатогранний процес, важливо виявити його основні показники. До них повинні застосовуватися: показники рівня розвитку креативного мислення у сфері правознавства, інтелектуальний розвиток та розвиток творчого потенціалу майбутніх юристів, виникнення прагнення використовувати креативні зразки розв'язання юридичних проблем, прагнення досягати успіху та відкритість до сприйняття когнітивного та креативного досвіду відомих фахівців у сфері правознавства.

Важливо в цьому процесі розробити діагностичний інструментарій, за допомогою якого кожен з цих показників може бути об'єктивно зафіксований, якісно та кількісно описаний.

Критеріями оцінки процесу формування креативного мислення у студентів юридичного профілю можуть бути:

- аналіз результативності запровадженої тренінгової програми з розвитку креативного мислення майбутніх юристів;
- складання карти креативних можливостей майбутнього юриста.

З метою проведення аналізу результативності запровадженого тренінгу креативності та створення інформаційно-розвивального середовища для майбутніх фахівців юридичного профілю нами виконувались такі завдання:

1. Розробка критеріїв оцінки запропонованої нами психологічної технології.
2. Підбір комплексу діагностичних методик для дослідження мотиваційно-емоційного, когнітивно-

креативного та операційного компонентів прояву креативного мислення.

3. Проведення повторного дослідження після формуального експерименту.

4. Статистичне опрацювання отриманих діагностичних даних.

Діагностична програма на повторному етапі дослідження включала такі кроки:

✓ перший – діагностика мотивації досягнення успіху;

✓ другий – діагностика креативного мислення у сфері правознавства.

Аналіз результатів спостереження та експертного опитування науково-педагогічних працівників щодо змін у рівнях розвитку креативного мислення майбутніх юристів після проходження тренінгової програми.

Про високу результативність тренінгу креативного мислення для майбутніх юристів свідчить аналіз академічних та творчих досягнень. Так, науково-педагогічні працівники відзначають підвищену активність до написання наукових робіт, інтерес в участі у різних проектах всеукраїнського та міжнародного рівня. Таке внутрішньо сформоване бажання досягти успіху відмічено після проходження тренінгу.

При аналізі академічних досягнень необхідно відмітити, що респонденти експериментальної групи (особливо ті, що склали групу зі середніх рівнем академічних успіхів), стали демонструвати пізнавальні здібності та відкритість до досвіду. Їх активність демонструється підготовкою змістовних рефератів, бажанням розробляти та демонструвати презентації проблем за допомогою мультимедіа техніки, ініціюванням обговорювати та вирішувати складні юридичні проблеми за допомогою «мозкового штурму».

Особливо результативними отримані дані на повторному етапі дослідження після формуального експерименту за тестами «Креативне мислення у сфері правознавства» (В.Бажанюк, О.Баняс). Дослідження довели, що переважна більшість респондентів пропонували значно більшу кількість ідей в порівнянні з тестуванням на констатувальному етапі дослідження. Особливо відмічено ретельність розроблення ідей. Так, при виконанні субтесту «Опишіть юридичні дії, що сприятимуть усуненню безробіття» було запропоновано:

1. Вивчити досвід високорозвинених країн (США, Франція, Німеччина тощо), які знаходили оригінальний спосіб виведення країни з кризи та подолання безробіття у післявоєнний період).

2. Вивчити досвід політичної діяльності президентів розвинених країн, що вивели рівень безробіття на мізерно низький рівень.

3. Запросити відомих підприємців, які створили велику чисельність робочих місць і вивчити їх пропозиції щодо подолання безробіття.

Такі результати свідчать про позитивні зміни у розвитку креативного мислення у студентів юридичного профілю.

Нами розроблена *модель* процесу формування креативного мислення у майбутніх юристів, окремі конструкції якої знайшли наукове підтвердження у процесі формувального та констатувального експериментів. Серед факторів впливу на процес формування креативного мислення в моделі виділяються такі складові:

Природні здібності: інтелектуальні: мислення: (індукт./дедукт.), вербальність, просторовість, пам'ять, спостережливість, судження, метапізнання; *творчі:* винахідливість (розв'язання проблеми), уява, фантазія, гнучкість, оригінальність, швидкість мислення, ретельність у розробці ідей; *соціо-емоційні:* спостережливість, комунікативні, емпативні, лідерські здібності.

Внутрішньо особистісні фактори: незалежність, самостійність мислення, мотиваційна включеність, наполегливість, саморозвитку та легкість адаптації, прагнення до самовдосконалення

Середовищні детермінанти: локальне оточення: фізичне, культурне, соціальне, сімейне; *особистісне:* батьки, викладачі, однолітки, наставники; *навчальне:* збагачені програми, заходи, освітні послуги інформаційно збагачене соціальне середовище в університеті.

Набуті навички: сфери розвитку: наука: мова, правничі науки; *соціальна сфера:* засоби масової інформації, громадська діяльність, володіння новими юридичними методами роботи.

Прослідкуємо це на прикладах позитивних змін у респондентів експериментальної групи. Євгеній К. Магістр I-го року навчання. Під час навчання за освітнім рівнем «бакалавр» демонстрував високий рівень академічних успіхів. Однак, відчував труднощі при розв'язуванні правових проблем відкритого типу. Особливо тих, що виникають у період економічних труднощів і потребують оригінальних правових рішень. Після проходження навчання в тренінговій групі почав проявляти інтерес до законотворчого процесу. Особливу зацікавленість виявляє у розробленні та участі різних проектах типу «Науково-організаційне забезпечення профілактики ВІЛ/СНІДу через систему освіти», «Психолого-педагогічна реабілітація дітей вулиці».

Богдан Г. Студент 4 курсу факультету правового забезпечення підприємницької діяльності. Має «добрі» та «відмінні» успіхи у навчанні. Однак, проявляє пасивність до занять науковою роботою. Після участі в тренінговій програмі виявив інтерес до проблем правового забезпечення пенітенціарної системи. Виявив особисте бажання пройти навчання у спеціалістів прокуратури з Швейцарії. Сьогодні розробляє пропозиції щодо реформування пенітенціарної системи в Україні. Це представлено ним на конкурс наукових робіт.

Тетяна О. Магістр I-го року навчання. При відмінних академічних успіхах, не проявляла інтересу та ініціативи до наукової роботи. Після проходження навчання у тренінговій групі демонструє високі творчі здібності до вивчення та подолання проблем асоціальної поведінки серед підлітків. Розробила власний проект «Впровадження системи право освітньої та

правовиховної роботи у навчально-виховний процес закладів освіти різного типу».

Таким чином, можемо зробити такі висновки:

Мета програми полягала у розробленні, впровадженні та верифікації ефективності розробленої психолого-педагогічної технології формування креативного мислення у майбутніх фахівців юридичного профілю, у створенні мотиваційно-розвивального та інформаційно збагаченого освітнього середовища, застосуванні креативних методів навчання, в актуалізації здібності здійснювати пошук альтернатив у розв'язанні проблемних ситуацій.

Програма формування креативного мислення у майбутніх юристів складається з 6 етапів, кожен з яких має свої особливості, цілі та завдання.

Основним завданням *першого* етапу було впровадження методологічного підходу (особистісно орієнтованого та стратегіального) до формування креативного мислення у майбутніх юристів.

На *другому* етапі ми створювали мотиваційно-розвивальне середовище для формування креативного мислення.

На *третьому* етапі основним завданням було створення інформаційно збагаченого освітнього середовища у процесі навчання студентів юридичного профілю, що передбачало: формування вміння щодо налагодження наукових контактів з провідними університетами та інститутами, організацію майстер-класів для запозичення інтелектуального та креативного досвіду у провідних учених, організацію спеціальних тренінгових занять зі студентами для розвитку навичок соціальної компетенції, збагачення предметної та соціальної інформації у сфері правознавства, використання можливостей розвитку інтересів, захоплення, хобі для інтелектуального розвитку особистості.

На *четвертому* етапі проводився тренінг креативного мислення для майбутніх юристів з використанням стратегіального підходу. На основі такої методології досліджувані вибудовували метастратегії нових ідей у правознавстві, розробляли гіпотетичні ідеї щодо нових їх розв'язань (макростратегії), вчилися переводити розроблену новизну в зручну практичну інформацію (у вигляді мікростратегій).

На *п'ятому* етапі розроблялися креативні методи навчання вміння здійснювати пошук розв'язання проблемних ситуацій у правознавстві. На *шостому* заключному етапі проводилося навчання науково-педагогічних працівників правових дисциплін з метою збагачення освітніх дисциплін креативними формами навчання.

3. Стратегіальний підхід має широке використання у розвивальній системі навчання, де акцент робиться на систематизації та узагальненні понять, розробленні конкретних кроків розв'язання проблемної ситуації. Розуміння глобальності та видів стратегій за принципом роботи і активне прикладне використання в юридичну практику дає широкі можливості їх впровадження у практику проведення тренінгу креативного мислення.

Соціалізація особистості – це процес засвоєння індивідом соціального досвіду та відтворення соціальних зв'язків за рахунок активного включення в діяльність та соціальне середовище. Особливого значення набуває процес соціалізації для студентської молоді, яка за наявності розвинених навичок соціальної компетенції може успішно актуалізувати потенційні можливості. Для успішної соціалізації студентської молоді доцільно створювати таке насичене інформаційно та соціальне збагачене середовище, що сприятиме стрімкому інтелектуальному та професійному зростанню.

Запропонована модель створення такого середовища складається з п'яти самостійних блоків, метою яких є інформаційне, методичне збагачення, психологічний та соціальний розвиток обдарованої особистості в цілому.

Креативне мислення є поєднанням особливостей сприймання, що здійснюється новим способом, здібність знаходити нові зв'язки та співвідношення, виникнення нових ідей та поєднань, схильність здійснювати та впізнавати новизну, діяльність розуму, трансформація досвіду в нову організацію. У результаті запровадження тренінгу креативного мислення майбутні юристи навчилися організовувати та моделювати свою діяльність, передбачати поточні цілі та завдання, шукати оригінальні шляхи їх розв'язання, вибирати оптимальні шляхи за наявності альтернативи, здійснювати та аргументувати вибір, передбачати його наслідки, діяти самостійно, порівнювати отримані результати з груповими досягненнями, об'єктивно оцінювати процес і результат проектування.

Тренінг креативного мислення з використанням методу проектів з його динамічністю, раптовістю виникнення проблем, запитом на активну розумову

діяльність, за умов роботи в нерегламентованому середовищі, дозволяє формувати значущі для майбутнього юриста особливі якості розуму.

Представлена психологічна технологія дає можливість формувати деякі особистісні якості. Особливо це помітно в групових процесах, що стосуються вміння працювати в колективі, брати на себе відповідальність за прийняте рішення, аналізувати результати діяльності, отримати унікальний пізнавальний досвід.

Таким чином, реалізований у дослідженні особистісно орієнтований та стратегіальний підхід істотно вплинув на процес формування креативного мислення майбутніх юристів та сприяв досягненню високих успіхів у розв'язанні проблемних ситуацій в сфері права.

Використані літературні джерела

1. Боно Э. Латеральное мышление: [пер. с англ.] / Эдвард де Боно. – СПб. : Питер паблишинг, 1997. – 316 с.
2. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Вопросы психологии, 1994. – № 5. – С. 86–95.
3. Лукас Б. Обучение без торможения / Б. Лукас. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 352. с.
4. Смутьсон М. Л. Интеллектуальный тренинг как форма навчання / М. Л. Смутьсон // Теорія та досвід застосування тренінгових технологій у практичній психології : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 22 листоп. 2003 р. / за наук. ред. Л. І. Мороз. – К.: КІВС, 2003. – С. 91–96.

